

ДОСВІД НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ, ВИКЛАДАЦЬКОЇ РОБОТИ ТА СЛУЖІННЯ ГРОМАДСЬКИМ ІНТЕРЕСАМ

**(до ювілею члена-кореспондента НАН України,
академіка НАМН України, заслуженого діяча науки
України, лауреата Державної премії в галузі науки
і техніки Ісаака Михайловича Трахтенберга)**

11 листопада виповнюється 90 років з дня народження і 65 років наукової, педагогічної і громадської діяльності видатного українського вченого в галузі медицини праці та профілактичної токсикології академіка НАМН і члена-кореспондента НАН України, заслуженого діяча науки України, лауреата Державної премії в галузі науки і техніки Ісаака Михайловича Трахтенберга.

Випускник Київського медичного інституту перших повоєнних років І. М. Трахтенберг розпочав свою науково-дослідницьку та педагогічну діяльність на кафедрі гігієни праці цього самого інституту — спочатку асистентом, потім був обраний за конкурсом на посаду доцента кафедри гігієни праці. Під керівництвом відомого гігієніста, академіка АМН СРСР Л. І. Медведя молодий науковець розвивав і втілював ідеї свого вчителя з питань токсикології ртутьорганічних пестицидів та гігієни праці при роботі з ними в умовах сільськогосподарського виробництва. Його перші експериментальні розробки були присвячені токсикології металоорганічних сполук — етилмеркурфосфату та етилмеркурхлориду, результати яких були узагальнені в кандидатській дисертації «К токсикологии органических соединений ртути — этилмеркурфосфата и этилмеркурхлорида», яку він успішно захистив у 1950 році. Логічним продовженням цих досліджень стали здійснені експериментальні та гігієнічні спостереження з проблеми впливу на організм ртуті та її похідних. У 1964 році І. М. Трахтенберг успішно захистив докторську дисертацію «Микромеркуриализм как гигиеническая проблема», яка присвячена проблемі токсичних впливів малої інтенсивності на прикладі вивчення закономірностей дії на організм низьких концентрацій ртуті та її сполук. Після затвердження дисертації її автора було обрано на посаду професора кафедри, а в 1966 році — присвоєно вчене звання професора. Науково-дослід-

ницькій роботі у стінах своєї alma mater у ці та подальші роки сприяло удосконалення І. М. Трахтенбергом викладацької діяльності у рамках не лише санітарно-гігієнічного, але й інших факультетів, а також робота на громадському факультеті підвищення кваліфікації лікарів, що був створений в Медичному інституті в 1965 році.

Розробка проблеми впливу на організм екзогенних чинників малої інтенсивності — один з основних напрямів його наукових досліджень. За його ініціативою (під редакцією Г. Х. Шахбазяна) вийшла колективна праця «Вопросы промышленной и сельскохозяйственной токсикологии» (1964 р.). Наприкінці 1960-х років була надрукована монографія «Хроническое воздействие ртути на организм» (1969 р.), яка отримала широке визнання фахівців як в країні, так і за її межами.

І. М. Трахтенберг одним з перших вітчизняних гігієністів і токсикологів відреагував на появу в оточенні людини таких небезпечних чинників, як полімери, які широко впроваджували в промислове виробництво, будівництво і побут. Була видана колективна монографія за його редакцією

«Токсикологическая оценка летучих веществ, выделяющихся из синтетических материалов» (1968 р.). У 1969 році вийшла в світ його монографія «Хроническое воздействие ртути на организм (современные аспекты проблемы меркуреализма и его профилактика). На кафедрі І. М. Трахтенберг провів і дослідження з питань фізіології розумової праці, вивчення механізму «сеченівського феномена», взаємозв'язку втоми і відновлення. За підсумками проведених досліджень було опубліковано ряд робіт у «Фізіологічному журналі», «Бюлетені експериментальної біології і медицини». У 1970 році в співавторстві з членом-кореспондентом АМН СРСР Г. Х. Шахбазяном вийшов з друку підручник «Загальна гігієна праці», а в 1973 році — монографія «Гігієна умовного труда студентів».

У 1972 році Ісаак Михайлович перейшов на науково-дослідницьку роботу в Київський НДІ гігієни праці і профзахворювань МЗ України. Весь його подальший науковий шлях пов'язано з цією установою, де було організовано лабораторію промислової токсикології і гігієни праці при використанні хімічних речовин, яку він очолив. Колектив лабораторії під керівництвом Ісаака Михайловича вже понад 40 років успішно розробляє актуальні проблеми медицини праці, профілактичної токсикології, медичної екології. У діяльності лабораторії закладено принцип органічного поєднання постановки експерименту на тваринах з гігієнічними спостереженнями безпосередньо в умовах виробництва.

В Інституті Ісаак Михайлович продовжив експериментально-токсикологічні та клініко-гігієнічні розробки проблеми «ртутної небезпеки». Результати досліджень узагальнені в багатьох публікаціях, а також у монографії «Ртуть и ее соединения в окружающей среде» (1990 р.). У проблемі мікромеркуріалізму акценти змістилися в бік медичної екології — вивчення впливу ртуті та її сполук як глобальних забруднювачів навколишнього середовища.

Закономірним був подальший перехід цих досліджень від вивчення дії низьких концентрацій ртуті до вивчення впливу на організм інших важких металів — свинцю, кадмію, кобальту, хрому, міді. З урахуванням ситуації, що склалася в Україні після аварії на ЧАЕС, на перший план вийшли питання комбінованої дії важких металів і радіації.

З ім'ям ученого І. М. Трахтенберга пов'язане також коло питань з розробки проблеми норми в

профілактичній токсикології. Результати досліджень опубліковані в наукових монографіях: «Показатели нормы у лабораторных животных в токсикологическом эксперименте» (1978 р.); «Основные показатели физиологической нормы человека» (2001 р.).

У 1980—1990 роках Ісааком Михайловичем опубліковано понад 400 робіт із загальних і окремих проблем токсикології, гігієни та медичної екології, у тому числі 20 монографій та посібників. Серед них: «Методы изучения хронического действия химических и биологических загрязнителей» (1987 р.), «Химические факторы производственной среды и сердечно-сосудистая система» (1992 р.), «Тяжелые металлы во внешней среде: гигиенические и экологические аспекты» (1995 р.). Учений займає також активну позицію щодо розробки такого напрямку, як геогігієна, який свого часу був висунутий і обґрунтований М. В. Лазаревим.

За ініціативою керівника співробітники лабораторії активно розробляють проблему вікової токсикології, зокрема, дію малих доз хімічних речовин і реакції на них організму, відмінності в адаптаційно-захисних реакціях і патологічних процесах залежно від віку. Результати досліджень надруковано в колективній монографії «Нариси вікової токсикології», що вийшла українською і російською мовами (2005 р., 2006 р.).

Учений приділяє особливу увагу питанням фізіології праці, якості життя та працездатності людей похилого віку. Видано монографію «Очерки физиологии и гигиены труда пожилого человека» (2007 р.), у якій розглядаються вікові аспекти герогігієни і профілактичної токсикології.

Як ученого Ісаака Михайловича вирізняє відчуття нового. Останнім часом він та його співробітники проводять пошук і розробки альтернативних методів і тест-систем для вивчення токсичності ксенобіотиків. Результати досліджень надруковано в монографії «Лікарська токсикологія. Альтернативні методи і тест-системи» (2008 р.).

Сьогодні в світі значна увага приділяється розвитку нанотехнологій, спрямованих на одержання та використання речовин і матеріалів, які формуються частинками розміром до 100 нм (наночастинками). Ісаак Михайлович та його колектив успішно розпочали дослідження в новій галузі — нанотоксикології, а саме: вивчення фундаментальних закономірностей проявів біологічної і токсичної дії наночастинок, що вимагає комплексного підхо-

ду, розробки стандартизованих методик для *in vivo* та *in vitro* експериментів.

Як учений Ісаак Михайлович займає активну громадську позицію, виконує науково-організаційну роботу. На нього в різні роки було покладено обов'язки головного позаштатного фахівця з профілактичної токсикології МОЗ України, голови комісії з науки Правління Українського наукового товариства гігієністів, члена спеціалізованих рад із захисту дисертацій при Інституті медицини праці НАМН України та Інституті фармакології і токсикології НАМН України, члена редколегій і редакційних рад низки міжнародних і вітчизняних періодичних видань. Він також бере активну участь у роботі Комітету з питань гігієнічної регламентації МОЗ України, Державного експертного центру МОЗ України.

Ісаак Михайлович — високоінтелектуальна і ерудована людина. На рубежі тисячоліть розкрився його літературний талант в жанрі наукової публіцистики і мемуаристики. Трилогія «Запоздалые заметки» (2000 р., 2001 р., 2002 р.) зібрала немало відгуків. На сторінках мемуарних нотаток читач зустрічається з видатними діячами вітчизняної медицини, може відчувати гостроту проблем ліквідації санітарних наслідків війни, боротьби за пріоритет профілактичного напрямку в охороні здоров'я. Продовженням його спогадів є видання «Остановиться, оглядеться...» (2008 р.). Ця книга — роздуми автора про життя, науковий шлях, політику і суспільство, уроки минулого, реалії сьогодення, надії на майбутнє.

Ісаака Михайловича відрізняє безкомпромісна громадська позиція і активність, що виявляється в виступах на сторінках періодичних громадсько-політичних видань, які присвячені проблемам сучасного життя, організації науки і підготовки кадрів, вихованню молоді на прикладах життя видатних діячів медичної науки і охорони здоров'я.

У своїх публіцистичних нарисах вчений посилається на відомого лікаря і філософа Альберта Швейцера, один з рядків якого звучить так: «Для людей, которим перевалило за 60, у мене є один рецепт:

много работать и — еще больше работать». Цій пораді наслідує наш ювіляр. Він і сьогодні незмінно та сумлінно працює, плідно співробітничав з токсикологами і фармакологами, гігієністами і екологами, готує наукові кадри, поєднує дослідницьку роботу з педагогічною. Під його керівництвом молодими науковцями підготовлено і захищено понад 50 дисертаційних робіт.

Яскраву творчу особистість І. М. Трахтенберга підкреслює його діяльність як голови Клубу творчої інтелігенції імені академіка В. В. Фролькіса. Не дивно, що в енциклопедичному словнику «Медики — літераторы» (2008 р.) на сторінці 235 за літературні здобутки Ісаака Михайловича Трахтенберга віднесено до плеяди лікарів-письменників.

Ісааку Михайловичу властиві висока працездатність, вимогливість до себе і співробітників, захопленість справою. Він є зразком обов'язковості, доброзичливості, скромності. Як творчий лідер колективу він цінує активність і самостійність думки співробітників, уміння їх доказово обґрунтовувати свою позицію і в той самий час прислухатися до порад і зауважень колег і опонентів.

Видатний учений, активний громадський діяч, досвідчений науковий керівник, шановний учитель і наставник Ісаак Михайлович Трахтенберг зустрічає свій славний ювілей в оточенні друзів, учнів, шанувальників його таланту. Бажаємо ювіляру доброго здоров'я, благополуччя, усіляких гараздів на многії літа! Так тримати!

*Науковці ДУ «Інститут медицини праці
НАМН України»,*

*Члени наукового товариства гігієністів і
санітарних лікарів України,*

*Члени Спеціалізованої Ради
при ДУ «Інститут медицини праці НАМН
України» № Д 26.554.01,*

*Міська профспілка
медичних працівників м. Києва*